

Son ikiyüz elli yıldır İslâm dünyasına hakim olan Batılılaşma anlayışıyla birlikte son derece önemli bir mesele gündeme geldi: Gayrimüslimlerle, özellikle de Ehl-i Kitap ile ilişkilerimiz nasıl olmalıdır? Ülkeler arasında anlaşmalar, birliktelikler, paktlar olur; bu uluslararası siyasetin gereğidir. Peki dinler arası ilişki nasıl olmalıdır?

Ülkeler arasında çıkara dayalı birliktelikler kurulabilir. Bunun için siyasi, ekonomik, askeri... unsurlar bir araya getirilebilir. Çünkü bunların bir araya gelmesi milletin kimliğine, şahsiyetine bir zarar vermez.

Fakat milletlere asıl karakterini veren dinî inanç, değer ve kabulleri bir araya getirip ortak bir zemin tedarikine çalışmak beyhudedir. Eşyanın tabiatına aykırı bu çabanın sonuç verebilmesi, ancak tabiatınızı değiştirmenize, inancınızı dönüştürmenize bağlıdır.

Tarihte Ehl-i Kitap'ın (yahudiler ve hıristiyanlar) İslâm'a ve müslümanlara bakışı, insaf, hakkı teslim etme, doğruyu ikrar etme noktasına hiçbir zaman ulaşmamıştır. Geçen ay Katoliklerin ruhani lideri Papa 16. Benedikt'in sarf ettiği sözler de bunun açık bir örneği olmakla yeni bir durum değildir. Dinler arası ilişkiler söz konusu olunca "ortak zemin teşkili" gibi bir şeyin olabileceğini düşünmek ya sanrılı bir hayal ya da kasıtlı bir aldatmadır. Ferdî hidayet hikâyeleri dinlemek için buna gerek yok.

Geçmişten devralınan miras

Yahudiler kendilerini son hak dinin temsilcileri (!) olarak gördükleri için Hz. İsa a.s.'ın zuhurunu hazmedemediler ve o yüce peygamberi öldürmeye kalktılar. Hıristiyanların İslâm'a ve onun muazzez peygamberine bakışı da aynen böyle oldu. Kur'an'ın nüzulü ve Rasul-i Ekrem s.a.v. Efendimiz'in peygamberler silsilesinin son halkası olarak zuhuru, Ehl-i Kitap'ın her iki kanadı tarafından bu sebeple asla hazmedilememiştir.

Bununla birlikte geçtiğimiz yüzyılda önce Katolik dünyası tarafından (1960-65 yılları arasında yapılan 2. Vatikan Konsili'nde alınan kararlar doğrultusunda) dile getirilen, arkasından da diğer birçok hıristiyan mezhep tarafından paylaşılan bir anlayış kendisini yavaş yavaş hissettirmeye başladı. Bu anlayış, savaşın kimseye fayda getirmediğini, insanlığın ortak problemlerine dinler tarafından ortak çözümler getirilebileceğini söylüyor, daha da önemlisi, dinlerin arasında "ortak noktalar" bulunduğunu ileri sürüyordu!

İslâm dünyası, alışık olmadığı bu tavır karşısında önce bir süre kararsız ve mütereddit davrandı. Arkasından yavaş yavaş bu çağrıya olumlu karşılık verilmesi gerektiğini dile getirenler görülmeye başlandı.

Bugün itibariyle başta hıristiyanlar olmak üzere diğer din mensuplarıyla, görüşmeyi, konuşmayı, birlikte hareket etmeyi ve ortak noktalar tesisini amaçlayan oluşumlar, varlığını İslâm dünyasında sürdürmektedir. Bu durum ülkemiz için de söz konusudur.

Ancak gerek teorik zeminde, gerekse uygulamalar seviyesinde bu oluşumların doğurduğu bir takım önemli problemler var ki, zaman zaman İslâm'ın tek ve son Hak Din olduğu gerçeğinin tartışma gündemine getirilmesi gibi sonuçlar dahi doğurabilmektedir.

Bu bakımdan meselenin Kur'an ve Sünnet çerçevesinde arz ettiği manzara ile tarihî durumun netleştirilmesine ihtiyaç bulunduğunu düşünüyoruz.

Tarihî durum

Rasul-i Ekrem s.a.v. Efendimiz Mekke'de İslâm'ı tebliğ başladığında, ilk muhatapları müşrikler olmuştu. Çünkü Mekke'de o dönemde Ehl-i Kitap'tan kimse ikamet etmiyordu. Hz. Hatice validemizin amcasının oğlu Varaka b. Nevfel ve köle olduğu anlaşılan birkaç hıristiyan dışında ne yahudi, ne de bir başka din mensubunun Mekke'de ikamet ettiğine dair bilgi yoktur. Varaka b. Nevfel'in, Efendimiz s.a.v.'in çağrısının Hak olduğunu ikrar ettiği ve kendisine icabet edilmesi

gerektiğini vurguladığı malumdur.

Mekke döneminde Efendimiz s.a.v., tebliğe memur kılındığı yüce hakikatleri önce yakınlarına ve yakın çevresindeki insanlara, ardından da Taif'teki Abduyelîloğulları gibi civar kabilelere tebliğ etti. Bu aşamada Efendimiz s.a.v. ile gayrimüslimler arasındaki ilişkinin daima "tebliğ" zemini üzerinde yürüdüğü görülmektedir.

Burada hatırlanması gereken bir diğer nokta da, Habeşistan'a hicret meselesidir. Gayrimüslimlerle ortak hareket edilmesi anlayışında bu olayın da etkili olduğu görülmektedir. Ancak hatırlamalıyız ki, bir hıristiyan olan Habeşistan Necaşisi, ülkesine hicret eden müminleri dinledikten sonra Efendimiz s.a.v.'in Hak Peygamber olduğunu belirtmiş, Hz. İsa a.s. ile Rasul-i Ekrem s.a.v. Efendimiz'in tebliğleri arasında herhangi bir farklılık bulunmadığını söylemiştir.

Hız. İsa a.s.'in tebliğ ettiği tevhit inancını aslî safiyetiyle muhafaza eden bu adil hükümdar ülkesine hicret eden sahabilerin tebliği sonucunda çok geçmeden müslüman olmuş, yıllar sonra bir müslüman olarak ruhunu teslim ettiğinde vefat haberi Medine'de bulunan Efendimiz s.a.v. tarafından mucizevî bir şekilde Sahabe'ye bildirilmiş ve cenaze namazı kılınmıştır.

Medine dönemi

Rasul-i Ekrem s.a.v. Efendimiz Medine'ye hicret ettiğinde, Mekke'deki durumun aksine müslümanlarla yahudi ve hıristiyanlar arasında yoğun münasebetler oluştu. Mekke'de iken müşriklere muhalefet temel strateji idi ve bu bağlamda Ehl-i Kitap'a kısmî bir yakınlık söz konusu idi. Hatta hıristiyan Bizans İmparatorluğu ile mecusi Sâsânî İmparatorluğu arasındaki savaşta Sâsânîler'in galip gelmesi müşrikleri sevindirmiş, müminleri üzmüştü. Müşrikler, "Siz de kitap ehlisiniz, onlar da. Şimdi kitap ehli hıristiyanlar Fars kardeşlerimiz tarafından nasıl mağlup edildiyse, siz de bizimle karşılaştığınızda aynen öyle mağlup olacaksınız!" diyerek müminleri tahkir ediyorlardı.

O esnada nazil olan Rum Suresi bu duruma değinmiş, bir süre sonra ikinci bir savaş yapılacağını ve bu defa Bizanslılar'ın galip geleceğini ve müminlerin sevineceğini haber vermişti (Rum, 2-4). Bunun üzerine Hz. Ebu Bekr r.a. müşriklerle Bizans'ın 3 yıl içinde galip geleceği konusunda bahse tutuşmuş ve konuyu Efendimiz s.a.v.'e de bildirmişti. Efendimiz s.a.v., süreyi 9 yıla uzatıp, bahsi de artırmasını söyledi. Hz. Ebu Bekr r.a., Efendimiz s.a.v.'in buyurduğu gibi süreyi uzatıp bahsi artırdı. Nihayet aradan 9 yıl geçtikten sonra Hudeybiye barışı zamanında Bizans ile Sâsânîler arasında ikinci bir savaş daha oldu ve bu defa Bizans galip geldi.

Ancak belirtmeliyiz ki, müminlerin Ehl-i Kitap ile kısmî yakınlığı Medine döneminde tamamen ortadan kalkmıştır. Zira bu dönem, müşriklerin etkinliğinin tamamen yok edildiği, buna mukabil İslâm'a Ehl-i Kitap'ın cephe aldığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir.

Yahudilerle ilişkiler

Medine döneminde gayrimüslimlerle ilişkilerin biraz daha farklı bir zeminde geliştiği görülmektedir. Efendimiz s.a.v.'in burada uygulamaya koyduğu "Medine Sözleşmesi", yahudi kabilelerini de içine alan bir çerçeve getirmiş, yahudilerle ilişkiler belli kurallara riayet ettikleri sürece barış zemininde yürütülmüştür.

Bu sözleşmenin metnini yakından inceleyenlerin, hakim mevkide bulunanlar ile teba arasındaki ilişkileri düzenleyen bir hava sezmemesi mümkün değildir. Bundan daha tabii bir şey olamaz. Zira Medine'nin iki hakimi olan Evs ve Hazreç kabileleri müslümandır ve yahudiler de bu iki kabile ile aralarında bulunan anlaşmalar çerçevesinde orada ikamet etmektedir. Efendimiz s.a.v. buraya hicret ettiğinde İslâm'ın hakimiyeti tartışmasız biçimde tescillenmiş ve ilan edilmiş oldu.

Bir süre sonra Medine'deki bu yahudi kabileleri birer birer sözleşmeyi ihlal etmeye başladığında, kendilerine karşı Hayber, Benî Kaynuka, Benî Mustalık... gazveleri düzenlenmiş, kimi Medine dışına sürülmüş, kimi de daha sıkı şartları kabul ederek Medine'de kalabilmiştir.

Nihayet Hz. Ömer r.a. dönemi geldiğinde Medine'de kalan küçük gruplar da taşkınlığa devam ettikleri için buradan sürülmüştür.

Efendimiz s.a.v.'in yahudilere muhalefet tavrı, Aşure orucu meselesinde de net bir şekilde gözlenmektedir. Medine'ye ilk hicret vaki olduğunda buradaki yahudilerin Muharrem ayının 10. günü oruç tuttuğunu gördüler. Efendimiz s.a.v., Hz. Musa a.s.'in İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkarışının anısına tutulan bu orucu hemen benimsedi; ancak yahudilere muhalefet olsun diye Muharrem'in 10. gününe, öncesinden veya sonrasında bir gün daha eklenmesini emir buyurdu.

Keza Medine'ye hicretin ilk zamanlarında -tıpkı Mekke'deki gibi- namazlarda Beyt-i Makdis'e doğru dönülürken, bilahare Kur'an'ın emriyle kible olarak Kâbe tayin edilmiştir (Bakara, 141-144). Burada da yahudilere muhalefet tavrını görmemek mümkün değildir.

Hıristiyanlarla ilişkiler

Bu dönemde hıristiyanlarla ilişkiler de yoğun bir mahiyet arz etmiştir. Bilhassa Yemen tarafında bulunan Necran hıristiyanları ile ilişkilerin önemli bir yere sahip olduğunu görüyoruz. Âl-i İmrân Suresi'nin ilk 80 kûsur ayetinin inişine sebep teşkil eden hadise şöyle gelişmiştir:

Efendimiz s.a.v., tebliğ vazifesi çerçevesinde, komşu devlet başkanlarına ve kabile reislerine İslâm'a davet mektupları göndermiştir. Bu meyanda hicretin 8 veya 9. yılında Efendimiz s.a.v., Necran hıristiyanlarına da bir davet mektubu gönderdi. Bunun üzerine Necran hıristiyanları, başlarında ileri gelen din adamları ve kabile reisleri olmak üzere 60 kişilik bir heyeti Medine'ye gönderdiler.

Heyet geldiğinde Efendimiz s.a.v. ile görüşmelerde bulundu ve mesele gelip Hz. İsa a.s.'da kilitlendi. Onlar Hz. İsa a.s.'ın -hâşâ- ilâh olduğu iftirasını tekrarlayınca, Âl-i İmrân Suresi'nin 61. ayeti indi. "Mübâhale/lânetleşme ayeti" denen bu ayette Efendimiz s.a.v.'e Necran heyeti ile "Allah'ın, lânetini yalancılar üzerine yağdırması için" lânetleşmesi emir buyuruldu.

Heyet konunun ciddiyetini anlayıp, ilâhi gazaba muhatap olmaktan korktuğu için lânetleşmeye yanaşmadı ve Efendimiz s.a.v.'in (cizye vergisi ve diğer) şartlarını kabul ederek Necran'a döndü.

Daha sonraki dönemler

Efendimiz s.a.v. Ehl-i Kitap'a muhalefeti fiilî olarak ortaya koyduğu gibi, ümmetine de "Ehl-i Kitap'a muhalefet edin." talimatını vererek (Muvatta, Nesâî, Ahmed b. Hanbel), bunun bir "davranış biçimi" haline getirilmesini istemiştir.

Bu sebeple tarih boyunca müslümanlar, Ehl-i Kitap ile bir arada yaşamış olmasına rağmen asla onlarla kaynaşmamış, onların değerlerini paylaşmamış, onlara ihtiram ve saygı anlamına gelecek davranışlardan titizlikle uzak durmuştur. Zira onların inanç ve değerlerine saygı göstermek, küfre saygı göstermek demektir.

Özellikle Hz. Ömer r.a. döneminden itibaren yaygınlaşan fetihler sonucunda İslâm ülkesinin sınırlarının hızla genişlemesi, başta Ehl-i Kitap olmak üzere farklı dinlere mensup toplumlarla yoğun bir ilişkiler süreci yaşanmasına yol açtı. Müslümanlarla fethedilen bölgelerde yaşayan yerli halk arasında yaşanabilecek kaynaşma ve etkileşimin doğurabileceği sakıncaları ortadan kaldırmak üzere Hz. Ömer r.a., temelini Efendimiz s.a.v.'in uygulamalarında bulan bir dizi tedbir aldı.

“Şurût-u Ömeriyye” diye bilinen bu tedbirler, gayrimüslimlere müslümanlara mahsus kıyafetleri giymekten, çocuklarına müslüman isimleri koymaya kadar birçok hususta yasaklama ve sınırlama getiriyordu.

Hız. Ömer r.a. bununla da kalmamış, fetih için yabancı topraklarda bulunan İslâm askerlerine kendi giyim-kuşam tarzlarını, yemeklerini, hatta davranış biçimlerini değiştirmemeleri konusunda uyarılarda bulunmuştur ki, bunların İslâm askerlerini gayrimüslimlere benzeyerek “kültür erozyonu”na uğramaktan korumaya dönük tedbirler olduğu açıktır.

Daha sonra Emevîler, Abbâsîler ve nihayet Osmanlılar döneminde Ehl-i Kitap'ın müslümanlarla birlikte iç içe yaşadığını, ancak genel olarak din ve kültür farklılığının hep muhafaza edildiğini görüyoruz. Bürokraside bir yabancıнын çıkabileceği en üst mevkilere kadar çıkabilmiş olmaları Ehl-i Kitap'ın İslâm toplumlarında (istisnai durumlar dışında) herhangi bir baskıya maruz kalmadığını gösteren en önemli göstergedir.

Günümüzde durum

Bütün bunlar bir noktayı açık biçimde dikkatimize sunmaktadır: Tarih içinde müslümanlar ile

Ehl-i Kitap arasında hep savaşa, çatışmaya, gerginliğe dayalı bir ilişki yürütülmüş değildir. Aksine, İslâm toplumunda yaşayan Ehl-i Kitap'ın, ülkenin aslî unsuru olan müslümanlardan ayrı bir millet olarak varlığını sürdürmesi, kendi dinî ve kültürel kimliğini muhafaza etmesi temin edilmiştir.

Öte yandan ne Ehl-i Kitap'tan ne de müslümanlardan, İslâm ile diğer dinler arasında ortak noktalar temin ve tesisine çalışmak gibi bir çaba müşahede edilmiştir. Herkes kendi dinî ve kültürel varlığını muhafaza etmiştir. İslâm'ın diğerlerine tebliği dışında müslümanlarla Ehl-i Kitap arasındaki ilişki, İslâm alimleriyle diğer dinlerin müntesipleri arasında ilmî münakaşa ve münazaralar cereyanı şeklinde vücut bulmuştur.

Günümüzde de yahudiler ve hıristiyanlar ne dinlerinden ne de kültürlerinden ve tarihî geçmişlerinden vazgeçti. Tam aksine, İslâm'a ve müslümanlara karşı her zamanki kin, düşmanlık ve fırsatçılıklarıyla hareket ediyorlar. İsrail'in son Filistin ve Lübnan saldırıları, Amerika ve İngiltere'nin başını çektiği batılı devletlerin Afganistan ve Irak ile başlayan ve nerelere kadar uzanacağı kestirilemeyen işgal politikaları ve nihayet Papa 16. Benedikt'in İslâm'a hakaret içeren mesajları bütün açıklığıyla bu gerçeği teyit ediyor.

Aralık 2004'te basına yansıyan bir haber şöyleydi:

“İslâm dünyasına yönelik büyük bir haçlı seferberliğine hazırlanan Vatikan, İslâm’a karşı başlattığı savaş ve mücadele politikasını kamuoyuna açıkladı. Milan’daki Katolik Üniversitesi profesörlerinden Vittorio Parsi tarafından yazılan ve İtalyan Papazlar Konferansı’nda okunan bildiri, İngiliz gazetesi Daily Telegraph’ta yayınlandı. (...)

Daha önce Kasım 2003 tarihinde Vatikan İslâm’a karşı resmen entellektüel düzeyde savaş açmış ve yeni bir strateji belirlediğini açıklamıştı. Bir yıl sonra ise Vatikan askeri düzeyde de savaş ilan etti. Bu savaşın ana hedefi İslâm dünyasında müslüman hükümetlerin iktidara geçmesini engellemek. Vatikan geçtiğimiz aylarda yayımladığı ‘Milyonlar Muhammed’e karşı’ raporunda da İslâm dünyasındaki yeni misyonerlik çalışmaları hakkında detaylar sunmuştu...”

Bu tavır, Ehl-i Kitap’ın müslümanlara bakışını net olarak gösteriyor. Onlardan farklı bir tavır beklentisi içinde değiliz. Sorun biz müslümanların Ehl-i Kitap’tan iyi niyet bekleme hatasına düşmemiz. Ehl-i Kitap ile olsun diğer gayrimüslim kesimlerle olsun, ilişkilerimizi farklı zeminler üzerine kurmak durumundayız.

Gerek Ehl-i Kitap ile, gerekse diğer din mensuplarıyla mesela içki ve uyuşturucu kullanımı, fuhuş, insan ticareti, organ kaçakçılığı... gibi insanlığın ortak problemlerinin çözümü için işbirliği yapabiliriz. Fakat herhangi bir din ile ortak zemin arayışlarına, İslâm dışındaki herhangi bir dinin de Hak Din olduğu ve Rasul-i Ekrem s.a.v. Efendimiz’in peygamberliğini kabul etmenin zorunlu olmadığı anlamına gelebilecek tavır ve beyanlardan mutlaka uzak durmalıyız.